

Pohádkový svět tak trochu jinak

---

1. Úvod

Již od dětství je člověk vychováván nejen reálnými osobami a vzory, které má okolo sebe, ale také pomocí různých smyšlených či literárních postav, které tak zauímají v jeho životě významnou roli. Od raného věku jsou dítěti vyprávěny pohádky, které v sobě obsahují mimo jiné také funkci socializační – dítě si osvojuje určité společenské a kulturní vzorce, které mu umožňují pozdější orientaci ve skutečném světě. Každá společnost a kultura se liší svými pohádkami a pověstmi, což je projevem odlišného nazírání na svět, plynou z toho potom i rozdíly ve způsobu narace, chápání strukturace času a prostoru apod. Ve své práci bych se proto chtěla blíže věnovat pohádkám jako možnému nástroji totality a prostředku šíření idejí, zaměřila bych se na to, jakým způsobem k tomu může docházet a jaké to může mít důsledky. Po obecných charakteristikách bych se podívala na konkrétní příklady a to především na pohádku v období komunismu, na souvislost se šířením idejí vládnoucího režimu, podívám se i na konkrétní příklad jedné zfilmované verze klasické předlohy Boženy Němcové. Nakonec bych chtěla poukázat na to, jak mohla být pohádka v rukou totality přetvářena, tj. jak byla ovlivňována cenzurou.

2. Pohádka a totalita

Charakteristiky pohádky

Nejprve bych se chtěla zevrubně věnovat pohádce jako takové, jejímu sociálnímu významu, abych pak mohla lépe osvětlit, jakými prostředky může působit na své okolí. Na tomto základě pak budu schopná ukázat prostory, skrze které může pronikat totalitní vliv a místa, která mohou být využita ideologiemi.

Obecně je pohádka charakterizovaná jako zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem. Je typické, že pohádka vytváří čarovný svět, nachází se v bezčasovém a neurčitém prostředí, využívá stereotypní formule a pohádkové předměty apod. Z hlediska šíření ideologických myšlenek jsou důležité obvyklé pohádkové znaky, například že zde většinou vítězí dobro nad zlem, postavy bývají rozvržené v duchu rovnováhy protikladů na kladné a záporné, škůdce, ochránce a pomocníky, postavy jsou často typizované. Klasická lidová nebo folklorní pohádka má syžet většinou odvozený z archaických rodových mýtů a obřadů iniciace. Je v ní skryto jakoby něco všeobecně platné,

přenášené z generace na generaci [Mocná, Peterka 2004: 472–473]. Pro mne je důležité to, jak tohoto předpokladu všeobecné pravdy někteří autoři využívají pro utvrzování o tom, že obsah je také všeobecně pravdivý, přestože adaptací konkrétní pohádky už vzniká spíše forma autorská, která je s tradicí spojena jen velmi volně.

Pro charakteristiku pohádky jako takové a jejích rysů využitelných pro ideologickou změnu pohledu na svět je zajímavé se podívat, jak je obecně pohádka vymezována odborníky z různých oborů. Jednu takovou výstižnou definici podává i nedávno zesnulý slavný český pedagog, vědec a publicista Michal Černoušek:

„Pohádka je jedinečný umělecký útvar, čerpající svou věčnou existenci z nezníčitelného folklóru, z kultury vpravdě lidové. Pohádka svou jednoduchou fabulí, jasnou polarizací dobra a zla, pochopitelnými zápletkami a krásou jazyka předvádí chaotický a nesrozumitelný svět před vyvíjející se dětskou duší ve srozumitelných obrazech. To je asi ta nejdůležitější funkce pohádky: strukturovat skutečnost. Promluvit jazykem, jemuž budou děti rozumět.“

„Pohádky dětem předkládají jednotlivé významy různých životních problémů, které děti během svého růstu musí individuálně vyřešit, aby nezůstaly v zajetí infantilismu i v dospělosti. Tyto problémy a způsoby jejich vyřešení jsou dětem tlumočeny ve srozumitelných konkrétních obrazech a jasných symbolech.“¹

Zajímavé je i pojetí Friedricha Schillera:

„V pohádkách, které jsem slýchal v dětství, spočívá hlubší význam než v pravdě, kterou učí život. Po staletí vyprávěné pohádky získaly schopnost otvírat posluchačům zjevné i skryté významy života, schopnost předávat poselství dobře srozumitelná nejen dospělým, ale i dětem.“²

Důležité na těchto interpretacích je především to, že je zdůrazňován původ pohádek v lidové kultuře, dále pak zmínka o jasné struktuře textu, která dává lépe pochopit, kde je dobro a zlo, čímž umožňuje orientaci ve světě. Kromě toho také interpretuje řešení určitých problémů, životních situací. Všech těchto vlastností může být zneužito pro propagaci určité ideologie.

---

¹ Citáty o pohádkách [online]. [cit. 03-01-2010] Dostupné z WWW: <http://pohadkyprodeti.diafilm.cz/bylo-nebylo/citaty-o-pohadkach/>

² tamtéž

Konkrétní příklady

Když jsem již shrnula, jak obecně vypadá pohádka jako žánr, chtěla bych se blíže podívat na to, jak se v pohádkách prosazovaly komunistické a jiné ideologické myšlenky. Obecnější tvrzení bych chtěla ilustrovat na konkrétním příkladu a to především na televizní pohádce *Pyšná princezna*. Mezi další pohádky, které jsou zmiňované v souvislosti s šířením komunistických či socialistických myšlenek, je například další filmová adaptace klasického díla *Obušku z pytle ven!* (zpracování předlohy K. J. Erbena z roku 1955), *Sekorův Ferda mravenec* (díly z 50. let) či klasický večerníček *Krkonošské pohádky* (1974). Všechna tato díla obsahují různým způsobem (více či méně silné) šíření ideologických myšlenek. Zdůrazňují především pozitivní hodnotu pracujícího lidu a ukazují bohaté pány jako osoby, které se neprávem chtějí přizívat na práci svých poddaných, sluhů či jiným způsobem závislých občanů. Konkrétním příkladem komunistického prototypu postavy je například v *Krkonošských pohádkách* *sojka – ptáček*, který podobně jako agenti StB donáší – nebo *Ferda mravenec*, jenž usilovně bojuje proti škůdcům a pečlivě plní pětiletky.

Pyšná princezna

Jak již bylo řečeno, pohádka nejčastěji pramení z lidové tradice, má tedy zosobňovat kulturní hodnoty určité společnosti. Stejně tomu tak i je ve filmové pohádce *Pyšná princezna*, k níž napsal v roce 1952 Bořivoj Zeman scénář. Námět pohádky je převzat z díla Boženy Němcové, jedné z nejznámějších českých sběratelek pohádek. Zemanova *Pyšná princezna* je však adaptací, což znamená, že její výklad je ovlivněn přístupem autora, který text přepracovával. Vzniká tedy iluze všeobecné platnosti, avšak při pečlivější analýze objevujeme myšlenky dobové ideologie, komunistické propagandy, které s tradicí nemají nic společného. Základem této pohádky je příběh o tom, jak dobrý král Miroslav, vládnoucí moudře a spravedlivě ve své zemi, probudil v pyšném srdci krásné princezny Krasomily, dcery vladaře Půlnočního království, úctu k práci a lásku k lidem.³

A jde opravdu o propagandu?

Při svém rozboru bych se ráda zaměřila na to, zda u *Pyšné princezny* (a u ostatních komunistických pohádek) jde skutečně o propagandu. Budu tento případ analyzovat pomocí Lasswellova schématu – budu se snažit nalézt odpovědi mimo jiné na základní otázky **kdo, co, komu, jak a proč**. Pokusím se tak lépe vymezit problém, kterému se budu dále věnovat.

---

³ *Pyšná princezna* [online]. [cit. 04-01-2010] Dostupné z WWW: <http://www.csfd.cz/film/10094-pysna-princezna>

Jako první se tedy budu snažit odpovědět na otázku, **kdo** je původcem propagandy, **kdo** je tvůrcem sdělení. V tomto případě jde o osoby, které pohádky píšou či interpretují. Jejich ideologické smýšlení je ve shodě s komunistickými hodnotami, které chtějí svým jednáním podporovat a hlouběji je rozvíjet. Druhým bodem je obsah sdělení, tj. ptáme se, **co** je pomocí pohádek sdělováno. Jde především o základní ideje významu práce a pozitivního obrazu pracujícího lidu a kritika buržoazních vykořisťovatelů. Další otázkou je, na **koho** je propaganda zaměřená a **komu** jsou sdělení určena. V případě pohádky jde v první řadě o dětské publikum, jde o občany, kteří jsou budoucností národa (používám slovník komunismu) a které je třeba vychovávat správným směrem. Nejsou však jediným objektem, na který je zaměřená. Tradičním znakem pohádky bylo, že šlo o příběh vyprávěný ústně, a i dnes, přestože je běžná i psaná forma, jsou pohádky často čteny rodiči, kteří se tak také stávají potenciálními příjemci propagandy. Problematika, **jak** k tomuto transferu dochází, je celkem jasná. Jde o přenášení pomocí média literatury, s nápomocí příběhů, které určitým způsobem vykládají a popisují svět. A **proč** se tomu tak děje? Především z toho důvodu, aby hodnotové orientace občanů dosáhly shody s majoritními ideovými koncepcemi, aby jednali v jejich duchu či je dokonce dále podporovali. Jediné, co je obtížné, je určit, **jaký** toto počínání mělo účinek. Dle mého názoru není pohádka jediným kanálem na prosazování komunistických idejí a sama o sobě fungovat nemůže, účinná je pouze v kombinaci s dalšími faktory. Kromě toho je to většinou rodič, který vybírá pohádky, se kterými bude dítě konfrontováno. Jeho působení má tedy většinou větší vliv, i když s rozvojem médií, zvláště televize se mohou tyto ideje šířit méně kontrolovaně, dohled rodičů nad výběrem toho, co dítě přijímá za informace, pak slábne, chybí i relevantní vysvětlení toho, co dítě právě vidělo.

Terminologické vymezení

Z hlediska terminologického jsem se pokusila klasifikovat propagandu přítomnou v pohádkách pro děti, tj. především v pohádkách vznikajících za komunismu (příkladem je i Pyšná princezna), a přijde mi, že bych ji mohla označit jako formu sociálně didaktickou. Didaktiku spatřuji v tom, že se snaží své posluchače vychovávat k určitým hodnotám a cílům, sociální prvek je v tom, že prosazuje určité celospolečenské normy sociálního chování (např. že pracovat je dobré apod.). Pohádky, se kterými jsem se setkala v souvislosti s komunismem, pak měly spíše funkci integrační než agitační, usilovaly o posílení určitých idejí a názorů v dětských myslích, spíše než by se snažily vyvolat nějakou akci vedoucí ke společenské změně. Tím, že se jednalo o pohádky, které vznikly v době určité převažující

myšlenkové orientace, měly snahu být v souladu s vládnoucí ideou a snažily se ji posilovat. Hlavním cílem tedy byla harmonie názorů s komunistickými hodnotami, měla potlačovat prosazování a vůbec vznik protichůdných myšlenek, jejím hlavním úmyslem bylo dosažení celospolečenské konformity. Jak tomu však bylo u Pyšné princezny? Celá dějová linie této pohádky je vlastně snahou o kopírování událostí roku 1948 (komunistický převrat), o předložení správného výkladu toho, co se událo. Základní zápletkou pohádky je revoluce (která odpovídá Vítěznému únoru 1948), tj. přechod od špatné vlády, která některé občany omezuje a jiné zase nadměrně privileguje, k vládě, kde jsou spokojeni všichni. Většina z dalších pohádek, které v komunismu vznikaly, nesledovala obdobnou linii. Jejich cílem bylo zajišťovat spíše řád, shodu názorů s poměry, které panují než utvářet názor na adekvátnost revolučních pochodů.

Propaganda a pohádka

Jak tedy může propaganda fungovat pro difúzi určitých myšlenek? Hlavním cílem propagandy je ovlivňování veřejného mínění s cílem dosažení kontroly společnosti. Pohádka je žánr, který, přestože byl v době svého vzniku určen pro dospělou populaci [Mocná, Peterka 2004: 472–473], je dnes spíše doménou dětí. Kde tedy začít s ovlivňováním veřejného mínění než právě u těch, jejichž názory se teprve vyvíjejí. Jejich pohled na svět není ještě patřičně strukturovaný, pokud tedy chceme podpořit nějakou určitou orientaci, nemusíme jít proti již zvnitřněným hodnotám. Dětství je proto v této oblasti jedním z nejcitlivějších období, což může být snadno zneužitelné. Kdybychom se na problém podívali obecněji, zjistili bychom, že období života, kdy jedinec nemá pevně zafixované hodnoty, jsou obvykle nejchoulostivější na působení ideových vlivů – například po obtížných životních situacích, kdy je vnitřní rovnováha člověka narušena nebo v období, kdy jedinec dospívá a hledá své místo ve světě, se často přidává k různým extrémním hnutím či sektám. Je tomu tak především proto, že tyto útvary nabízejí jasný náhled na skutečnosti v okolním světě.

S tím souvisí i další znak propagandy – tvrzení, která předkládá, jsou určitým způsobem zjednodušená. Tento fakt krásně koresponduje s výše zmiňovanými základními charakteristikami pohádky – to, že schematickou formou strukturuje svět na pól dobra a na pól zla a využívání symbolů s tím spojených. V pohádce Pyšná princezna je například dobré království krále Miroslava spojované s bílou barvou s jarem, sluncem, mládím a mírem. Negativní Půlnoční království s sebou nese barvu černou a také symbol havrana či krkavce,

který spodobňuje na jedné straně osamělost neštěstí a na druhé straně jakýsi parazitismus, využívání pohostinnosti druhých. Zároveň s tím souvisí i to, že propaganda usiluje o to, aby ovlivnila jednání tak, aby bylo ve výsledku ve shodě s jejími idejemi. V případě komunistické propagandy je tedy tím hlavním cílem „správné“ chápání světa. Účelem je dosáhnout, aby bohatí „kapitalisté“ byli chápáni jako vykořisťovatelé a chudí pracující jako ti, jimž má být přisouzen obdiv. Stačí tedy, aby se využilo další charakteristiky pohádky – jejích typizovaných postav (typ kapitalisty a typ vykořisťovaného dělníka) a zjednodušujícím způsobem je postavilo k pólu dobra respektive zla. Tím, že pohádka vytváří zdání všeobecné pravdy, je i tato polarizace brána jako přirozeně platná.

Propagandistická kampaň

Přestože nejde o propagandistickou kampaň v pravém slova smyslu (vzhledem k dětem bych to nechápala jako kampaň, avšak pohádka se může stát součástí širší kampaně ve vztahu k dospělým), nacházíme zde jisté společné znaky. Kromě jednoduchosti podání sdělení, o kterém tu již byla řeč, se jedná především o snahu o oslovení emocí. V jiném smyslu však city vyvolává u dětí a v jiném u dospělých. Dospělí jsou zasaženi tím, že se jim evokují vzpomínky z dětství. Ve většině případů jsou to emoce silné, spojené s určitými příjemnými zážitky. Děti pak dojíká krása, chrabrost apod. Filmová adaptace *Pyšné princezny* vznikla v období komunismu a obsahuje v sobě znaky šíření totalitní ideologie, její funkce je tedy zdánlivě nevýznamná – dnes již není za primární cíl chápáno šíření určitých myšlenek. Avšak mechanismy totalitní kampaně jsou v určitém slova smyslu pořád silné, takže si dokážou přitáhnout publikum. Právě emoce zde hrají velkou roli – pohádka bývá vysílána před Vánoci, tedy v době, kdy jsou lidé emocionálně ještě více rozrušení. Důsledky tohoto stále silného působení jsou vidět například v internetových fórech, které se vyjadřují k tomuto filmu. U většiny zastánců *Pyšné princezny* právě citová stránka přehlušila vnímání ostatních tendencí, které jsou zde přítomné – buď si ideové stránky nevšimli anebo jim nevadí. Síla příběhu lásky, pohádkovost syžetu jsou tedy hlavními faktory, které na lidi působí. Prostředek působení je tedy dokonale účinný. Divák vidí především hezký příběh a nevšímá si vedlejšího efektu působení ideového vlivu.⁴ Spolu s emocemi je spojen i další znak propagandistické kampaně a tím je snaha o vybuzení představivosti, což zde funguje úplně dokonale. Barvitost příběhu je krásným příkladem, jak lze dosáhnout kýženého cíle.

---

⁴ citováno z internetových fór [online]. [cit. 08-01-2010] Dostupné z WWW: <http://www.csfed.cz/film/10094-pysna-princezna/>, <http://www.fdb.cz/filmy/17625-pysna-princezna.html> aj.

Propaganda, pohádka a pravda

Zvláštní otázkou, kterou považuji za vhodné se zde zabývat, je vztah propagandy v pohádce a pravdy. Propaganda totiž obvykle pracuje s pravdivými fakty, které jí dávají důvěryhodnost, jinak je tomu i v tomto případě. Jde o to, že pohádka využívá hodnot, které jsou obecně uznávané ve společnosti – na hodnotách dobra, poctivosti, ctnosti apod. Jedná se tedy o kvality, které jsou chvályhodné, zajímavý je však způsob, jakým je s nimi zacházeno. V Pyšné princezně jsou uznávané charakteristiky vždy připisované té správné straně – nepoctiví jsou úředníci, kteří jsou také zároveň vychytralí a lakomí. Základem štěstí pak nejsou peníze, ale poctivost, láska a spokojenost, která ale může být nabyta pouze v případě, že člověk pilně pracuje. Podání je tedy založeno na pravdě, ale je tak upraveno, aby vyhovovalo prosazované ideji.

Hrdina a antihrdina

Problematika konstrukce hrdiny, která je ústřední v mnohých pokusech o šíření ideologií, je v pohádce také samozřejmě přítomná. Vše je ještě o tolik snazší, protože pohádka hrdiny nemusí nějakým speciálním způsobem tvořit, hrdinové jsou pohádce vlastní již od nepaměti. Přesto je zajímavé se podívat, o jakého hrdinu či spíše hrdiny jde v pohádkové adaptaci díla Boženy Němcové. Hlavním hrdinou je král Miroslav, který splňuje všechny hrdinské znaky již z podstaty své pohádkové role – je mladý, krásný, chytrý, spravedlivý. Ovšem kromě těchto klasických předností jsou mu připisovány i vlastnosti jiné, které nejsou úplně obvykle spojovány s hrdinou. Když je ale pozorovatel dostává předloženy v souvislosti s hrdinou, stávají se jakoby hrdinskými, jejich hodnota roste. Jde především o chuť k obyčejné práci – Miroslav je nejen dobrým zahradníkem a mlynářem, ale i pradlenou uhlířem apod. Hodnota práce je tak vyzdvižena na pozici královskou. Kromě Miroslava se zde nenápadně objevuje i typ hrdiny jiného – chudého člověka. Chudý člověk, který pracuje, je spokojený, přestože nemá peníze. Nelže, nekrade, umí odpouštět a je milosrdný. Jde tedy o kladné vlastnosti par excellence, chybí ale opravdová „hrdinskost“ ve smyslu nějaké odvahy, velkých skutků apod. Ty se neobjevují ani u samotného krále Miroslava. Význam je tedy kladen na běžnou každodenní hodnotu, ne na nějaké zvláště chrabré a troufalé činy. Oproti pozitivnímu hrdinovi vyrůstá v celé své ohavnosti kapitalistický antihrdina, který nejenže nepracuje, ale kromě toho se obohacuje na úkor ostatních, je nespravedlivý, hledí jen na svůj prospěch a maximalizuje užitek práce tak, že dokonce zakazuje zpívat, aby se

neztrácel čas. Koncept antihrdiny úspěšně působí na emocionální stránku, každý divák si do něj může projektovat lidi ve svém okolí, kteří mu „škodí“ podobným způsobem.

Kromě toho je vlastně celý syžet jakýmsi schématem odpovídajícím komunistické ideji o vývoji společnosti. V závěru se oba světy- jak ten dobrý pracující krále Miroslava, tak ten ze strany Půlnočního království spojí, přičemž vládcem se stává král Miroslav, který zde uvede v chod své ideje. Ještě navíc dochází k tomu, že „zkažená“ princezna Krasomila, která ze začátku reprezentuje negativní pól, prochází během příběhu proměnou, „otevívají se jí oči“. Z panovnice, která za sebe nechává pracovat druhé a hledí pouze na svůj prospěch, se stává uvědomělá královna, která se nebojí práce ani obyčejného lidu. Ostatní postavy – zlí rádci a výběrčí daní, které touto proměnou neprochází, jsou pak náležitě (a dost krutě) potrestáni. Znak pohádky – schematicnost – zde jasně určuje, jak to dopadne s těmi, kteří se neztotožní s hlavními idejemi.

Pyšné princezně a paralela se skutečnými událostmi

Jak již bylo řečeno, pohádkový svět v Zemanově adaptaci Pyšné princezny vykazuje určité charakteristiky, které jsou v souladu s komunistickými myšlenkami. Kromě již výše zmiňované polarizace na dobro a zlo přesně v duchu vládnoucích idejí a využití patřičné symboliky zde můžeme nalézt i konkrétní paralely se skutečnými událostmi či osobami, které jsou zde opět interpretovány zcela ve shodě s tím, jak mají být vykládány ve skutečnosti. Například v hodném a spravedlivém králi Miroslavovi lze spatřit paralelu s ideálním komunistickým vůdcem, někdy bývá dokonce spojován s J. V. Stalinem. Vykreslení postavy nerozhodného, snadno ovlivnitelného a rychle stárnoucího krále Půlnočního království silně připomíná komunistické pojetí prezidenta Edvarda Beneše – v poúnorových událostech zůstává v čele státu, avšak faktickou moc nemá. Je si nutné i uvědomit, ze kterého období komunismu přesně pohádka pochází – premiéru měla v roce 1952, vznikala již dříve. Reflektuje proto hlavně události raného komunismu, později vznikající pohádky obsahují symbolické spodobnění událostí jiných.

3. Cenzura

Propaganda jako taková bývá v určitém slova smyslu totální, tj. působí ve všech oblastech lidského života. Komunistické ideje byly šířeny opravdu všemi způsoby, na publikum dětské se zaměřovalo například právě v pohádkách. Nejednalo se však o pouhou propagaci určitých myšlenek, byla zde přítomná i cenzura, která bývá také jedním

z průvodních znaků totalitní propagandy. K tomuto účelu byla za minulého režimu založena dokonce speciální instituce Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD). Jejím hlavním nástrojem bylo to, že veškerá dětská literatura byla centralizovaná pod jedno nakladatelství – Státní nakladatelství dětské knihy (SNDK).⁵ HSTD nařizovala v dílech jak škrtat, tak i měnit celé pasáže. Díla a autoři byli pronásledováni za svůj styl (například přílišná dekadentnost nebyla v souladu se optimistickou náladou očekávající světlé zítřky), za osobní posto či výraz (byla jim vytýkána nesrozumitelnost, přílišná subjektivnost apod.) či za ideový nesoulad (terčem kritiky se stávaly myšlenky náboženské, různé druhy zesměšňování režimu aj.). Nevhodné myšlenky byly často označovány jako politické jinotaje, které mají útočit na vedoucí stranu. Často však byly tyto jinotaje pro dětské obecnstvo nepochopitelné, hlavním cílem bylo zamezit rodičům, kteří pohádky předčítali, aby byli konfrontováni s „nesprávnými“ idejemi. Zajímavým fenoménem bylo i to, že docházelo k tomu, že určitá hodnotící schémata, která rozdělovala obecně literární tvorbu na hodnotnou a nehodnotnou (mezi společensky nevhodnou je obecně řazen například literární brak), byla aplikována v souladu se záměry vedoucí strany, tj. „objektivní“ kritéria hodnocení nebyla tak úplně objektivní. Na tomto opět můžeme vidět znak propagandy – jde o záměrné šíření určité ideje. Záměr byl většinou jasný – odstranit ideově vadné knihy, prostředkem se pak stala univerzální literární schémata (dělení děl na hodnotné a nehodnotné), jejichž smysl se upravil tak, aby „pracovala“ ve prospěch komunismu. Například některá literární díla Poeova byla označena za brak a tedy literaturu nevhodnou. Označení brak ale bylo vysoce účelné, chyběl tomu podklad z hlediska literární teorie. Kdyby přesto takovéto podklady byly, jistě by byly „upraveny“ tak, aby odpovídaly účelu, znovu zde tedy narážíme na záměrnost něčeho dosáhnout. Často tak vznikaly dlouhé cenzorské spisy, které obsahovaly rádoby zasvěcené „odborné“ posudky. Celkově tedy u díla byl více hodnocen ideový aspekt a profil autora než samotná umělecká hodnota. Často se však stávalo, že cenzorská snaha dosahovala absurdních měřítek. Protože neexistovala žádná objektivní pravidla na to, co je a co není vhodné, záleželo na osobním přístupu jednotlivých cenzorů, které ovšem bývaly diametrálně odlišné. Komunistická cenzura však není jedinou cenzurou, která v naší historii zasahovala do literární tvorby. Historická zkušenost se musela vyrovnávat i s cenzurou německou a ještě dříve rakouskou. Mimoto cenzura hraje významnou roli i v souvislosti s Pyšnou princeznou. Ta se totiž stala

---

5 Hostovská, O.: *Ad S cenzurou do pohádky* [online]. [cit. 04-01-2010] Dostupné z WWW: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/21/ad-s-cenzurou-do-pohadky>

jakýmsi měřítkem, dle kterého pak byly poměřovány ostatní pohádky, které mířily do české produkce.

3. Jak také může vypadat šíření ideologie

V souvislosti s pohádkou Pyšná princezna jsem narazila na ještě jeden zajímavý druh propagandy, který s komunistickou propagandou má společný pouze prvek média, kanálu – **jakým** způsobem se idea šíří (opět používám Lasswellovo schéma). Tímto prostředkem je právě televizní zpracování Pyšné princezny. Na webové stránce www.pohadkar.cz se mi podařilo nalézt tuto pohádku online v původní délce. Tato verze má však jisté specifikum – je k ní udělán speciální úvodník od náboženské skupiny (dovolila bych si tvrdit, že spíše sekty), která se nazývá Vesmírní lidé. Na obrazovce jsou před filmem uvedeny tři slajdy. Na prvním je obrovské srdce a nápis *LÁSKA = BŮH* a zároveň je obojí spojeno s nápisem *ČLOVĚK*. Druhý snímek obsahuje nápis: *„Jsme Vesmírní lidé Sil Světla. Máme Vás rádi, lidé planety Země.“* Poslední pak odhaluje jistě ideologickou interpretaci pohádkového syžetu: *„Ukázka NEGATIVNÍHO OVLÁDÁNÍ princezny Krasomily a rádců krále samotného krále Silami temna z Temných světů s dopadem na CELÉ KRÁLOVSTVÍ – vysoké daně, zákazy zpěvu – v podstatě stejně jako u NÁS, dnes v roce 2006 -50 % odvodů daní a prakticky téměř nikdo z lidí si už nezpívá – nemá proč při stále VĚTŠÍM OTROCTVÍ díky rafinovaným vnitřním i vnějším stále více působícím programům z pekel (budování čipové totality). V závěru poučné pohádky – vysvobození Silami Světla přes prince Miroslava ČISTOU LÁSKOU A MOUDROSTÍ.“* Po těchto „poselstvích“ následuje jen webová adresa, kde se nachází více informací o Vesmírných lidech. Jde tedy o snahu o záměrný výklad pohádkového příběhu ve prospěch idejí Vesmírných lidí. Jde zcela jistě o agitační propagandu, která se snaží o vzbouření, které by mohlo vést ke změně ve společnosti. Je opět nasnadě, že využívá emocí, snaží se vzbudit představivost a využívá ještě i jiných typických znaků propagandy. Shledávám to však jako propagandu dosti nepovedenou, protože se zakládá na velice pochybné argumentaci, která je spíše pohádkového charakteru a s reálným světem nemá mnoho společného (argumenty temných sil pekel nepůsobí ani nábožensky relevantně). Odkazuje sice k všeobecně uznávaným společenským hodnotám jako je láska a moudrost, souvislost mezi skutečností a pohádkovou paralelou je velmi slabá. Účinky tedy jsou dosti mizivé, alespoň co se týče mne a mého okolí. Jako úsilí o šíření nějaké ideje je to ovšem celkem zajímavé. I sledováním

nepovedených pokusů můžeme lépe pochopit mechanismy tvoření a propagace ideových konceptů.

4. Závěr

Tuto práci píšu v období vánočním, tj. v období, kdy jsme na jednu stranu nejvíce citliví, na druhou stranu však nejvíce ohroženi propagandou. Emoční vypětí je vysoké, jsme tedy velmi silně ovlivnitelní například při nakupování vánočních dárků. Ze všech stran na člověka útočí reklama. Televize je jedním z médií, které je stále více přítomné a ovlivňuje, byť i nevědomky naše mínění a názorové orientace. I tak nevinný žánr, jakým je pohádka může ve svých důsledcích nástrojem šíření nějaké ideologie. Nezbývá nám tedy nic jiného, než mít neustále oči otevřené a čelit ideologií tím, že budeme všechny skutečnosti okolo sebe zkoumat pohledem kritickým, nikoliv slepě přijímat skutečnost.

Další internetové prameny týkající se tématu:

<http://www.citarny.cz/>

<http://linkuj.cz/>

<http://pohadkyprodeti.diafilm.cz/bylo-nebylo/pohadky-a-veda/>

<http://myego.cz/item/pohadkove-zvracenosti>

http://kostlan.blog.respekt.cz/clanok_disk.asp?cl=20272&st=3

Literatura:

Mocná, D.; Peterka J. a kol. (2004): *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka.